

Yavorska Victoria, Nikolaeva Elena. Methodological bases and principles of systematics of territorial organization of recreational and tourist activities of the region. *Journal of Education, Health and Sport*. 2017;7(7):1150-1164. eISSN 2391-8306. DOI <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.1095190>
<http://ojs.ukw.edu.pl/index.php/johs/article/view/5097>

The journal has had 7 points in Ministry of Science and Higher Education parametric evaluation. Part B item 1223 (26.01.2017).
1223 Journal of Education, Health and Sport eISSN 2391-8306 7

© The Authors 2017;

This article is published with open access at Licensee Open Journal Systems of Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, Poland

Open Access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Noncommercial License which permits any noncommercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author(s) and source are credited. This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.

This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.

The authors declare that there is no conflict of interests regarding the publication of this paper.

Received: 01.07.2017. Revised: 02.07.2017. Accepted: 31.07.2017.

METHODOLOGICAL BASES AND PRINCIPLES OF SYSTEMATICS OF TERRITORIAL ORGANIZATION OF RECREATIONAL AND TOURIST ACTIVITIES OF THE REGION

Victoria Yavorska

Doctor of Geographical Sciences, Professor

Elena Nikolaeva

PhD student 3 years of study

Odessa II Mechnikov National University

Department of Economic and Social Geography

Abstract

The article considers the methodological foundations and principles of the systematics of the territorial organization of the recreational and tourist activities of the region. The role of geographical science in the methodological and methodical development of recreation and tourism is shown. Recreational and tourist activities are analyzed as an intersectoral complex. The role of geographical concepts in the development of this scientific direction, in particular the concept of recreational and tourist resources (destinations) and the concept of territorial recreational systems is defined.

Key words: recreational activity, tourist activity, destinations, tour agents, tour.

УДК 911.3.

**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И ПРИНЦИПЫ СИСТЕМАТИКИ
ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ РЕКРЕАЦИОННО-ТУРИСТИЧЕСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕГИОНА**

Виктория Вододимировна Яворская

доктор географических наук, профессор

Елена Ивановна Николаева

аспирант 3 года обучения

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

кафедра экономической и социальной географии

Реферат

В статье рассмотрены методологические основы и принципы систематики территориальной организации рекреационно-туристической деятельности региона. Показана роль географической науки в методологическом и методическом разработке рекреации и туризма. Рекреационно-туристическая деятельности проанализированы как межотраслевой комплекс. Определена роль географических концепций в разработке данного научного направления, в частности концепции рекреационно-туристических ресурсов (дестинаций) и концепции территориальных рекреационных систем.

Ключевые слова: рекреационная деятельность, туристическая деятельность, дестинации, тур агенты, туроператоры.

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ І ПРИНЦИПИ СИСТЕМАТИКИ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ**

Вікторія Вододимирівна Яворська

доктор географічних наук, професор

Олена Іванівна Ніколаєва

Одеський національний університет імені І.І.Мечникова

кафедра економічної та соціальної географії

аспірант 3 року навчання

Реферат

В статті розглянуті методологічні засади і принципи систематики територіальної організації рекреаційно-туристичної діяльності регіону. Показана роль географічної науки у методологічному та методичному розробленні рекреації і туризму. Рекреаційно–туристичну діяльність проаналізовано як міжгалузевий комплекс. Зазначена роль географічних концепцій у розробленні даного наукового напрямку, зокрема концепції рекреаційно–туристичних ресурсів (дестинацій) та концепції територіальних рекреаційних систем.

Ключові слова: рекреаційна діяльність, туристична діяльність, дестинація, тур агенти, туроператори.

Актуальність дослідження. Дослідники знову й знов наголошують унікальність туризму щодо масштабів і темпів його поширення, а також за його міждисциплінарною багатогранністю та предметною складністю. Туризм розглядають, як *соціально – економічний феномен* [2, 8, 9, 12, 13], що у другій половині ХХ ст. породив туристичну революцію, співставну за цивілізаційними наслідками з революцією індустріальною. І у такому контексті його потрібно розглядати як один з чинників і етапів цивілізаційного поступу людства. У сфері туризму пов'язані інтереси економіки і культури, краєзнавства і країнознавства, природознавства і історії, етнографії, культури і спорту, міжнародних відносин і зв'язків. Туризм поєднує тенденції глобалізації та етнонаціональної самоідентифікації. Туристична діяльність

всесторонньо пов'язує сфери матеріального виробництва, обміну, обігу, обслуговування, дозволяючи і надає рис завершеності господарським комплексам усіх рівнів. Туризм розглядають як одну з пріоритетних галузей економіки і як один з найбільш динамічних видів бізнесу [12, 13].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Одна з головних цільових настанов роботи - дослідження та систематизація форм ТО РТД на рівні регіону. Ще одна особливість дослідження ТО РТД полягає у принципово новому погляді на рекреаційно-туристичний потенціал території і відходу від традиційної схеми оцінки природних рекреаційних ресурсів. Натомість рекреаційна географія розглядає рекреаційно-туристичні ресурси комплексно і інтегровано. За сучасним поглядом до їх складу віднесені і природні ресурси, і соціальне середовище, і господарська інфраструктура, і сфера послуг в цілому. Показово, що рівень географічної комплексності у дослідженні рекреаційно-туристичного потенціалу стрімко зростає від окремих природних різновидів рекреаційних ресурсів (*В.П. Руденко та ін.*) і рекреаційних ділянок до інтегрованого рекреаційного потенціалу території і рекреаційно – туристичних дестинацій (*Н. Лейтер, та ін.*) [8].

Матеріали і методи дослідження. Матеріалами дослідження слугували літературні джерела, а також окремі напрацювання сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців з питань вивчення рекреаційно-туристичної діяльності. Важливим для досягнення поставленої мети стало застосування логіко-аналітичного, порівняльного та описового методів, що дало змогу висвітлити особливості формування предметної області рекреаційно-туристичної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Для вивчення територіальних рекреаційних систем їх зводять за типологією. На даний час окремі розробки і схеми є, але їх недостатньо. Мало узагальнені, неузгоджені. Рекреацію і туризм розглядають нарізно, переважають розробки туристичних територіальних систем які є різнорівневі і безсистемні. Виникає необхідність продовжувати і поглиблювати вивчення територіальної організації рекреаційно-туристичних систем.

Зазначені особливості дослідження ТО РТД потребують обґрунтування відповідних методологічних принципів та розроблення методичних схем. Ми переносимо загальні принципи концепції ТОС на дослідження ТО РТД регіону з врахуванням специфіки рекреаційно-туристичної діяльності у формування

господарських комплексів регіону. Коротко представимо методологічні принципи дослідження територіальної організації рекреаційно-туристичної діяльності регіону:

- **максимальне врахування наявного або накопиченого досвіду аналізу, форм ТО в географічній та економічній літературі;**

- **теоретична основа концепції ТО суспільства.** Від 70-х років минулого століття концепція територіальної організації суспільства (ТОС) стала однією з головних парадигм географії, основою для розроблення переважної більшості компонентно-галузевих і комплексних (інтегральних) стратегій і програм соціально-економічного розвитку. Проблеми впорядкування довкілля людством беруть витoki із зародження цивілізації і супроводжують весь її поступ. Наприкінці XIX ст. для розв'язання таких проблем у густо заселених та інтенсивно освоєних просторах у складі географічної науки виникли нові конструктивні напрями – розроблення генеральних планів міст (генпланів) та проектних схем районних планувань (районних планіровок). З 1990-х років веде свій відлік планування територій країн і регіонів. Принагідно нагадуємо, що в Україні розроблена Генеральна схема планування території України, затверджена Законом України у 2002 році.

Концепція ТОС – методологічна основа дослідження ТО РТД. Це головна парадигма сучасної суспільної географії, яка широко застосовується для розроблення стратегій і програм соціально – економічного розвитку регіонів. Разом з тим у літературі напрямки і особливості використання цієї концепції для дослідження ТО РТД розглядають вкрай побіжно. Зупинимось на цій проблемі. Сучасні визначення ТОС наголошують її складові переважно як продуктивні сили і висувають на передній план галузі матеріального виробництва. На противагу такому підходу РТД більшою мірою належить до сфери послуг і невиробничої діяльності населення. Відповідно у концепції ТОС розглядають як її складові об'єкти і форми, пов'язані з розселенням населення та його господарською діяльністю. У вітчизняній літературі концепція ТОС розроблялась переважно для галузей і секторів матеріального виробництва. Останім часом активізувалися розробки проблем ТОС, мало робіт, які аналізують форми ТОС у рекреаційній діяльності.

- на наш погляд, при розгляданні територіальної організації рекреаційного господарства регіону ефективним є **функціональний підхід**, який пов'язаний з використанням усього комплексу рекреаційних послуг. Головним критерієм цього принципу є встановлення одиниць ТО, характер їх рекреаційних функцій.

- *принцип головних чинників, факторів, ознак ТО.* В своїй роботі ми розглядаємо РТД враховуючи чинники не окремих видів, а всієї РТД регіону.

- *принцип комплексності* полягає в пропорційному, збалансованому, узгодженому освоєнні максимально всіх складових рекреаційного потенціалу рекреації і туризму в регіоні.

- *ієрархічна таксономія рекреаційної діяльності* в нашій роботі, ієрархічна таксономія рекреаційної діяльності розроблена на рівні регіону від локального рівня (окремі рекреаційні об'єкти) до макрорегіональних (рекреаційних зон). Характерна для складної рекреаційної системи, в якій існує поділ безлічі складових її елементів на підмножини різних рівнів - підсистеми, що володіють властивістю цілісності, певним ступенем саморегулювання і пов'язані багатоступінчатими відносинами підпорядкування підсистем одних рівнів іншим - більш високим.

Виходячи з методологічних принципів та методичних схем, нами була розроблена систематика і таксономія ТО РТД регіону (табл. 1).

З огляду на зазначені методологічні засади систематика об'єктів і форм ТО РТД регіону повинна органічно вписуватись у традиційні напрями аналізу ТО регіону, його природного середовища, населення, штучного матеріального світу (інфраструктури), господарської та духовної діяльності.

ТО РТД регіону необхідно представляти як впорядковану, ієрархічну систему відповідно до сучасного розуміння багаторівневої організації життєдіяльності суспільства. У загальному розумінні слід розрізняти рівні ТО РТД регіону від локального, мікро -, мезо -, макрорегіонального до регіонального рекреаційно-туристичного комплексу в цілому. Таксономія ТО повинна враховувати посилення комплексності таксонів РТД із підвищенням їх рівнів, відповідним зростанням територіальних масштабів і збільшенням рекреаційних функцій. На практиці це означає, що на вихідних рівнях – локальному, мікрорегіональному, ТО РТД регіону представляють окремі рекреаційно-туристичні об'єкти та ділянки рекреації (осередки). На більш високих рівнях ТО РТД – мезо- та макрорегіональному, об'єкти ТО вже виступають певні організаційно-економічні формування – рекреаційно- туристичні центри і міста, рекреаційно-курортні центри і райони. У рекреаційній географії такі формування традиційно називають територіальними рекреаційними системами (ТРС).

Для систематики ТО РТД регіону використана загальна методична схема, за якою рекреаційно-туристичні об'єкти і таксони регіону групуються за наступними ознаками:

Форми територіальної організації рекреаційно – туристичної діяльності (ТО РТД) регіону

<i>Рівні ТО</i>	<i>Функції</i>	<i>Головні ознаки</i>	<i>Одиниці і таксони ТО РТД</i>
<i>регіональні:</i> макро-	- комплексне використання рекреаційного потенціалу регіону; - інвентаризація і кадастрова оцінка рекреаційного потенціалу; - формування міжгалузевих рекреаційного комплексу	- наявність ландшафтних зон і відмін у природокористуванні та господарському використанні територій	<i>рекреаційні зони:</i> ·приморська ·центральні – степова ·лісостепова
мезо-	- масовий (неорганізований) відпочинок - короткочасний - масова (неорганізована) рекреація – тривала (оздоровча рекреація) - тематичне (програмне) знайомство з туристично – рекреаційними об’єктами. (пізнавальна рекреація) - (туристично – екскурсійні об’єкти) - оздоровчо – лікувальна організована (масова) рекреація - оздоровчо – присадибна рекреація (дачна, садово – городна) - спортивно – оздоровча - спортивно – розважальна туризм (внутрішній, зовнішній)	- окремі рекреаційні ресурси, придатні для масового (неорганізованого) відпочинку (водні, лісові, плавні) - туристично – рекреаційні (рекреаційно – туристичні) об’єкти, включені до рекреаційно – туристичних маршрутів. - ділянки, що використовуються для масової (неорганізованої) тривалої рекреації (у літній час). - об’єкти ПЗФ, що використовуються для рекреаційно – туристичної діяльності (пізнавальна рекреація).	<i>територіальні – рекреаційні системи (мезорегіональні ТРС)</i> ·курортно – рекреаційні райони ·приміська зона
мікро-	- прогулянковий відпочинок (<i>осередки рекреації</i>) - купання (<i>осередки рекреації</i>) знайомство з екскурсійними об’єктами (рекреаційні ділянки)	- ландшафтна (пейзажна) привабливість - наявність певного рекреаційного ресурсу (водні об’єкти, плавні ліси) - окремі рекреаційні об’єкти (природні, історико – культурні. Садово – паркові)	<i>мікрорегіональні - ТРС</i> ·курортні міста, ·екскурсійні міста та центри ·природні рекреаційні осередки ПЗФ
<i>Локальні</i>	- прогулянковий відпочинок - знайомство з екскурсійними об’єктами	- наявність певних рекреаційних ресурсів - окремі рекреаційні об’єкти	<i>локальні об’єкти РТД</i> ·осередки неорганізованої рекреації (ставок, річка, ліс) ·природні об’єкти, туристичні об’єкти

- рівні територіальної організації життєдіяльності суспільства;
- рекреаційні функції, що їх виконують об'єкти і таксони РТД на різних рівнях;
- ознаки і критерії (головні ознаки), за якими можуть виділятися об'єкти і таксони РТД на різних рівнях організації рекреаційного господарства.

-- рівні РТД, за організаційно-економічними формами, рекреаційною інфраструктурою.

На вищому рівні ТО регіону використаний традиційний підхід суспільної географії – рекреаційне районування. Регіон поділяємо на рекреаційні райони (зони). Відразу зауважимо, що в рекреаційному районуванні ми не користуємось традиційним поняттям «рекреаційний район» оскільки він співзвучний районам адміністративним. На цьому рівні ми поділяємо регіон на рекреаційні зони, які виділяємо за комплексом природно – економічних передумов території та її рекреаційно-туристичним потенціалом. У сучасному туризмознавстві такий підхід відповідає концепція дестинацій, започаткованої Н. Лейпером як «туристичної дестинації» і надалі набувшої статусу «географічної дестинації». Сучасні визначення дестинації представляють її як найбільш повну і комплексну характеристику умов і ресурсів рекреаційної діяльності. Таким чином, рекреаційне районування (зонування) регіону розробляють за його територіальними дестинаціями, що являють собою комплексні географічні характеристики умов і ресурсів рекреаційно-туристичної діяльності на макрорегіональному рівні. Як бачимо, пропонується таксономія ТО РТД регіону користується окремими ознаками і критеріями на нижніх рівнях організації і поступово нарощує їх кількість і комплексність до рівня дестинацій.

На рівні рекреаційних районів (зон) спостерігається ще одна принципова трансформація функцій РТД. На даний час рекреаційні райони (зони) не мають відповідних організаційно – економічних форм РТД. Головна рекреаційна функція таких таксонів полягає у формуванні передумов і чинників РТД, у створенні і використанні рекреаційного потенціалу територій. Всі попередні форми РТД інтегровані у межах рекреаційних районів (зон) і підлягають відповідному плануванню та управлінню. Сучасне туризмознавство позначає такий комплексний рекреаційний потенціал територій як дестинація. Підкреслюючи спрямованість даного поняття на рекреаційну діяльність у регіоні, ми називаємо його географічними дестинаціями.

Наступний рівень ТРС ми поділяємо на такі одиниці: мезорегіональні ТРС, які в свою чергу ми поділили їх на такі таксономії – курортно-рекреаційні райони та приміську зону; мікрорегіональні ТРС, які в свою чергу поділяються на курортні міста, екскурсійні міста та центри, природні рекреаційні осередки ПЗФ. На цих рівнях організації поширені

вже організаційно – економічні форми РТД – рекреаційно-туристичні центри, туристично-екскурсійні міста, курортні центри та райони. Головна відповідність рекреаційної діяльності на даних рівнях полягає в ускладненні функцій РТД. Саме тут з'являється туристично-екскурсійний продукт – якісно новий «рекреаційний товар». Ускладнюється і розширюється і перелік рекреаційних функцій: відпочинок доповнюється пізнавально-розважальними і лікувально-оздоровчими функціями; виробництво туристичного продукту формує мережу його поширення та реалізації; сфера обслуговування зростаючою мірою орієнтується на мережу установ і закладів ТРД.

Подібна ситуація спостерігається і за систематикою рекреаційних об'єктів і таксонів за їх функціями. На базових рівнях ТО РТД – локальному та мікрорегіональному об'єкти РТД виділяють за окремими видами і формами рекреації. Такими, зокрема, є рекреаційно-туристичні об'єкти та рекреаційні осередки – місця масового неорганізованого, самодіяльного (некомерціалізованого) відпочинку. Рекреаційні функції таких об'єктів і таксонів найпростіші: знайомство з туристичними об'єктами та масовий неорганізований відпочинок. Самостійних організаційних форм такі види рекреації ще не мають. (табл1).

Найбільш істотна різниця в ТО рекреаційного господарства регіону прослідковується в мезорегіональних територіальних рекреаційних системах (ТРС). Нами розроблена типологія для одного рівня, тому що він є більш показовим, наша систематика виділяє два головних типи (*курортно - рекреаційні райони та приміську зону*) і має на меті забезпечення таких функцій:

- масовий (неорганізований) відпочинок - короткочасний;
- масова (неорганізована) рекреація – тривала (оздоровча рекреація);
- тематичне (програмне) знайомство з туристично-рекреаційними об'єктами. (пізнавальна рекреація) - (*туристично-екскурсійні об'єкти*);
- оздоровчо – лікувальна організована (масова) рекреація;
- оздорочво – присадибна рекреація (дачна, садово-городна);
- спортивно – оздоровча;
- спортивно – розважальна.

Спираючись на типологію функцій рекреаційної діяльності, можна виділити чотири основні функціональні типи ТРС: I-лікувальний, II-оздоровчий, III-спортивний та IV-пізнавальний.

I. Рекреаційно-лікувальний тип ТРС характеризується основною функцією лікування, що спирається на природні фактори: мінеральні води, лікувальні грязі, кліматичні умови. Даний тип ТРС демонструє великі вимоги до природних комплексів,

але, разом з тим, допускає великі їх зміни, аж до заміни природної рослинності парками. Він висуває підвищені вимоги до рівня обслуговування і ступеня благоустрою території. Цикли занять, характерні для даного типу включають лікувальні процедури і прогулянки, потім екскурсії, відвідування видовищ, сонячні та повітряні ванни, не пов'язані безпосередньо з лікуванням. Особливе значення надається дотриманню циклічності занять (режиму). Складність комплексу занять зумовлює складність і різноманіття рекреаційних установ і функціональних зон. Вже один перелік рекреаційних занять показує, що ТРС даного типу, поряд з функцією відновлення, властиві функції фізичного і духовного розвитку, але останні відіграють підпорядковану роль.

ТРС рекреаційно-лікувального функціонального типу можна поділити по провідних компонентах, що використовуються для організації лікування на чотири підтипи:

Ia - рекреаційно-лікувальні кліматичні

Iб - рекреаційно-лікувальні грязьові

Iв - рекреаційно-лікувальні бальнеологічні

Iг-рекреаційно-лікувальні таласотерапевтичні (морські купання)

II. *Рекреаційно-оздоровчий тип ТРС* - основна функція відновлення і розвитку фізичного та розвиток духовного потенціалів людини, профілактика захворювань, зняття виробничих і побутових, нервових і фізичного стомлення. Функції фізичного і духовного розвитку хоча і зберігають другорядну роль, але стають більш помітними. Для цього типу характерні групи фізичних занять з тренуючим режимом.

Цей тип ТРС пред'являє високі вимоги до рівня обслуговування відпочиваючих і ступеня благоустрою території, до природних і культурно-історичним комплексам. Оздоровчий цикл занять включає купання, сонячні та повітряні ванни, прогулянки, спортивні ігри, збирання грибів та ягід, екскурсії.

Деталізація рекреаційно-оздоровчого типу ТРС може бути наведена за провідним у циклі рекреаційним заняттям, що пояснює його подальшу спеціалізацію і характерним для нього. Виділяються наступні підтипи:

IIa - рекреаційно-оздоровчий купальні-пляжний

IIб - рекреаційно-оздоровчий прогулянковий (літній)

IIв - лижний (зимовий)

III. *Рекреаційно-спортивний тип ТРС* - основна функція фізичного розвитку. У зв'язку з цим для цього типу характерні групи фізичних занять з тренуючим режимом - спортивні ігри та змагання, альпінізм, полювання, риболовля. Важливу додаткову роль відіграють прогулянки, купання, сонячні та повітряні ванни, екскурсії, відвідування

видовищ, які сприяють виконанню відновних функцій. Цей тип пред'являє дуже високі вимоги до природним комплексам, особливо до таких його характеристик, як наявність природних перешкод (альпінізм), екзотичність, унікальність, а також до інженерних споруд, що забезпечує спортивний комплекс занять. Так, тут необхідні спортивні майданчики, канатні дороги, фунікулери. Виділяються чотири підтипи:

Ша - рекреаційно-спортивний риболовно-мисливський

Шб - рекреаційно-спортивний змагальний

Шв - рекреаційно-спортивний туристський

Шг - рекреаційно-водно спортивний

У риболовно-мисливських ТРС з рушничного полюванням і рибним ловом поєднуються прогулянки, збір грибів та ягід. Цей підтип ТРС повинен бути забезпечений малозміненому ПК і добре обладнаними місцями ночівлі, зберігання інвентаря, спеціалізованими підприємствами обслуговування (пункти прокату, та ін.)

Спортивно-змагальний підтип характеризується головним значенням таких занять, як змагання і тренування. Їх супроводжують купання, сонячні та повітряні ванни, прогулянки, екскурсії. Для нього також характерна висока вимогливість до ПК. Необхідні великі, придатні для регат акваторії, специфічні ландшафти для організації гірськолижного та ковзанярського спорту, водного слалому.

Спортивно-туристський підтип створюється для задоволення потреб у подоланні перешкод. Альпінізм та спортивний як основні заняття в цьому випадку поєднуються з прогулянками, сонячними та повітряними ваннами. Дуже високі вимоги пред'являються до природних комплексів (наявність природних перешкод), специфічним інженерним спорудам (наявність добре обладнаних баз) та мережі підприємств обслуговування і самообслуговування - система притулків, гірських хатин.

IV. Рекреаційно-пізнавальний тип ТРС - основна функція духовного розвитку людини, здійснюваного шляхом споживання природних і культурних цінностей. При цьому, як правило, споживається інформація, враження, не речовина або енергія. Характерно, що інформація споживається у місці зосередження природних та культурних цінностей, тобто безпосередньо. Ведучими заняттями виступають екскурсії та аматорська творчість (фотополювання, живопис, та ін.). Ці заняття доповнюються відвідуванням видовищ, ресторанів. Характерна дуже висока вимогливість до природних і особливо культурним комплексам, основним атрактивний елементом ТРС. Особливо важливі такі властивості, як екзотичність і унікальність, незмінними і різноманітність пейзажу.

Рекреаційно-пізнавальні ТРС повинні бути добре забезпечені мережею комунікацій (автомобільними та пішохідними дорогами) та інших інженерних споруд (наприклад, видовими площадками).

У процесі рекреаційної діяльності використовуються не окремі компоненти природи і культурного комплексу, а весь комплекс. Для цього типу ТРС характерні менша вимогливість до комфортності кліматичних умов, висока рухливість відпочиваючих при короткочасному перебуванні в ТРС, високі вимоги до інформаційного обслуговування, комфортності засобів пересування, місць ночівлі та харчування. Можуть бути виділені два підтипи:

IVa - пізнавально-культурний

IVб - пізнавально-природний

У першому підтипі провідним заняттям є огляд культурно-історичних пам'яток. Йому супроводжує аматорська творчість, відвідування незвичайних ресторанів. Цей підтип прив'язаний до місць зосередження культурно-історичних пам'яток і подій.

Пізнавально-природний підтип характеризується переважним значенням знайомства з явищами природи і цікавими пейзажами. Йому супроводять огляд пейзажів, аматорська творчість, купання, сонячні та повітряні ванни. Особливо високі вимоги пред'являються до незміненої ПК, у зв'язку з чим цей підтип має потребу в добре організованій мережі рекреаційних стежок і доріг, продуманій системі обслуговування.

Переважають підходи до типології ТРС орієнтовані на різні види рекреації, заслугове на увагу рекреаційно-туристичний варіант систематики ТРС *за співвідношенням в організації відпочинку незмінній природи і технічних систем.*

Вже зазначалося вибірковість занять по відношенню до ПК, технічних систем та обслуговування: одні з них вимагають малозміненому природи, інші - порівняно нейтральні до природного середовища, треті - тісно пов'язані з населеними пунктами. Цим визначається необхідність відповідної типології. У загальному вигляді може бути виділено два типи ТРС:

I - урбанізовані

II - неурбанізований

Урбанізовані ТРС включають підтипи:

Ia - міста-курорти

Iб - міста-екскурсійні центри

Iв - дачні селища

Перші два підтипи - це максимально урбанізовані території з великим арсеналом технічних споруд, розвинутою сферою обслуговування і з майже повністю зміненою окультуреної природою, призначені для задоволення потреб у лікуванні, пізнанні і розвагах.

Дачні селища - відносно слабо урбанізовані території, на яких відпочиваючі мають можливість, з одного боку, організувати нетоварне виробництво сільськогосподарських продуктів (садово-городні дачні ділянки), з іншого - використовувати ландшафти, прилеглі до селищ в зоні пішохідної доступності.

Обидві функції вимагають, щоб територія була не надто ізольована, забезпечена хорошою комунікаційною мережею і обслуговуванням і не надто урбанізована

Неурбанізовані ТРС представлені, перш за все, рекреаційними природними парками. Вони повинні володіти мінімально зміненими природними комплексами (ПК), що забезпечують ефективний і активний відпочинок, а саме, чистим повітрям, територіями і акваторіями, що забезпечують можливість активних пересувань і оздоровчого заняття спортом в контакті з природою, тобто, можливість дій, пов'язаних з тренуючим режимом. Вони висувають вимоги до наявності ПК, що забезпечують естетичний ефект, до площі, що гарантує можливість розосередження людей і до сприятливих медико-географічними умовами.

Висновок. Дослідження територіальної організації рекреаційно-туристичної діяльності беззаперечно перевагу надає невиробничій діяльності населення, сфері послуг, які мають специфічні складові – від атрактивних ділянок природних ландшафтів і окремих рекреаційно- туристичних об'єктів до складних організаційно – економічних формувань рекреації та туризму, рекреаційно-туристичних осередків і районів. Цей напрям розроблений науковцями недостатньо. Головними його результатами на даний час є концепція територіальних рекреаційних систем (ТРС) та рекреаційно- туристичне районування, а також окремі спроби систематики форм ТО. Ми приймаємо рекреаційно-туристичне районування, але відразу зауважимо, що ми не користуємось традиційним поняттям «рекреаційний район», оскільки він співзвучний за терміном районам адміністративним. На рівні регіону ми поділяємо територію на рекреаційні зони, які виділяють за комплексом природно – економічних передумов території та її рекреаційно-туристичним потенціалом. Єдиної систематики форм ТО РТД не має, є окремі фрагменти, схеми, але вони не узгоджені, їх недостатньо, вони мало узагальнені, рекреацію і туризм розглядають нарізно. Переважає туризм, розробки є безсистемними та різнорівневими. Отже виникає необхідність продовжувати та поглиблювати, наша систематика форм і

таксономія ТО РТД розроблена на рівні регіону за поєднанням: методологічних принципів, методичної схеми, систематики форм (для регіону) та типології ТРС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бейдик О.О.* Рекреаційно – туристичні ресурси України: методологія та методика аналізу. Термінологія, районування [Текст] / О.О.Бейдик. – К.: ВЦ. Київський університет, 2001. – 398с.
2. Ван Циншен. Основы территориальной организации рекреационной географии[Текст] / Ван Циншен. – Одесса: Астропринт, 2003. – 124с.
3. *Величко В.В.* Організація рекреаційних послуг. [Текст] / В.В. Величко. – Харків: ХНУМГ, 2013.202с.
4. *Дяченко Л.П.* Економіка туристичного бізнесу. [Текст] / Л.П. Дяченко. –К.: Центр.учб.літ, 2007. –224с.
5. *Зорин И.В.* Энциклопедия туризма: справочник[Текст] / И.В. Зорин., В.А. Квартальнов. – М.:Финансы и статистика, 2000. –368с.
6. *Любіцева О.О.* Туристичні ресурси України. [Текст] / О.О. Любіцева, Є.В.Панкова, В.І. Стафійчук. –К.: Альтерпрес, 2007. –372с.
7. *Масляк П.О.* Рекреаційна географія. [Текст] / П.О. Масляк. –К: Знання,2008, – 343с.
8. *Олійник Я.Б.* Теоретичні основи туризмології. [Текст] / Я.Б Олійник, А.В. Степаненко. – К.: Ніка – Центр, 2005. – 316с.
9. *Пазенок В.С.* Філософія туризму. [Текст] / В.С. Пазенок, В.К. Федорченко. – К.:Кондор,2004. –268с.
10. *Ткаченко Т.Г.* Сталий розвиток туризму: теорія,методологія,реалії бізнесу. [Текст] / Т.Г. Ткаченко. – К.:Нац.торг.екон.це-т, 2009. – 463с.
11. *Топчієв О.Г.* Рекреаційно – географічні дослідження(розділ XIV) / Суспільно – географічні дослідження: методологія, методи, методики [Текст] / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632с.
12. *Федорченко В.К.* Туризмологія (теорія туризму). Навчально – методичний посібник.укладач. – К: КУТЕП, 2010. –70с.
13. *Фоменко Н.В.* Рекреаційні ресурси та курортологія. [Текст] / Н.В Фоменко. – К.: Центр навч.літератури.2007. –312с.

REFERENCES

1. Beydyk, O.O.(2001), *Rekreatsiyno – turystychni resursy Ukrainy: metodolohiya ta metodyka analizu. Terminolohiya, rayonuvannya* [*Recreation - Travel Resources Ukraine: methodology and methods of analysis. Terminology zoning*], K.: VTs. Kyyivs'kyi universytet, 398p.
2. Van Tsynshen, (2003), *Osnovy terrytoriyal'noy orhanyzatsyy rekreatsyonnoy heohrafyy* [*Fundamentals terrytoriyalnoy organization rekreatsyonnoy geography*], Odessa: Astroprynt, 124p.
3. Velychko, V.V. (2013), *Orhanizatsiya rekreatsiynykh posluh.* [*Organisation recreational services*], Kharkiv: KhNUMH, 202p.
4. Dyachenko, L.P. (2007), *Ekonomika turystychnoho biznesu.* [*Economics of tourism business*], K.: Tsent.uchb.lit, 224p.
5. Zoryn, Y.V., Kvartal'nov, V.A. (2000) *Энциклопедыя турызма: справочнык.* [*Tourism Encyclopedia: Directory*], M.:Fynansы y statystyka, 368 p.
6. Lyubitseva, O.O., Pankova, Ye.V., Stafiyuchuk, V.I. (2007), *Turystychni resursy Ukrainy.* [*Travel Resources Ukraine*], K.: Al'terpres, 372 p.
7. Maslyak, P.O. (2008), *Rekreatsiyna heohrafiya.* [*Recreational geography*], K:Znannya, 343 p.
8. Oliynyk, Ya.B., Stepanenko, A.V. (2005), *Teoretychni osnovy turyzmolohiyi.* [*The theoretical basis turizmologiya*], K.: Nika – Tsent, 316 p.
9. Pazenok, V.S., Fedorchenko, V.K. (2004), *Filosofiya turyzmu.* [*Philosophy tourism*], K.: Kondor, 268 p.
10. Tkachenko, T.H. (2009), *Stalyy rozvytok turyzmu: teoriya,metodolohiya,realiyi biznesu.* [*Sustainable tourism development: theory, methodology, business realities*] /, K.:Nats.torh.ekon.tse-t, 463 p.
11. Topchiyev, O.H. (2005), *Rekreatsiyno – heohrafichni doslidzhennya KhIV rozdil.* [*Recreation - geographical research (chapter XIV)*], Suspil'no – heohrafichni doslidzhennya: metodolohiya, metody, metodyky . [*Socio - geographic research, methodology, methods, techniques*], Odesa: Astroprynt, 632 p.
12. Fedorchenko, V.K.(2010), *Turyzmolohiya (teoriya turyzmu).* [*Turizmologiya (theory tourism)*], K: KUTEF, 70 p.
13. Fomenko, N.V. (2007), *Rekreatsiyni resursy ta kurortolohiya.* [*Recreational resources and balneology*], K.: Tsent navch.literatury, 312 p.